

УДК 341.161

Микола Сідак*

ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ НИЖНЬОГО РІВНЯ БАНКІВСЬКИХ СИСТЕМ ЄС, ДЕРЖАВ – ЧЛЕНІВ ЄС ТА КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Автор у статті здійснив порівняльний аналіз правових засад організації нижнього рівня банківської системи Європейського Союзу, держав – членів ЄС та країн Східної Європи (України та Російської Федерації). На підставі проведеного аналізу, базуючись на de lege lata, сформулював висновки і розробив de lege ferenda щодо удосконалення фінансово-правового статусу банків в Україні.

Ключові слова: банк, кредитний інститут, суб'єкти нижнього рівня банківської системи.

Сідак Н. В. Особенности субъектного состава нижнего уровня банковских систем ЕС, государств – членов ЕС и стран Восточной Европы: сравнительный анализ.

Автор в статье осуществил сравнительный анализ правовых основ организации нижнего уровня банковской системы Европейского Союза, государств – членов ЕС и стран Восточной Европы (Украины и Российской Федерации). На основании проведенного анализа, согласно de lege lata, сформулировал выводы и разработал de lege ferenda по совершенствованию финансово-правового статуса банков в Украине.

Ключевые слова: банк, кредитный институт, субъекты нижнего уровня банковской системы.

Sidak M. V. Properties of the Institutional Structure at the Basic Level of Banking Systems in the EU, EU Member States and East European Countries: Comparative Analysis.

The author has carried out a comparative analysis of the legal frameworks regulating basic level organization of banking systems in the European Union, EU member states and East European countries (Ukraine and the Russian Federation). Based on the analysis done and de lege lata he has formulated conclusions and de lege ferenda how the financial and legal status of the banks should be improved in Ukraine.

Keywords: bank, credit institution, basic level entity of a banking system.

Співробітництво з Євросоюзом у фінансовій сфері не тільки відповідає природному геоелементу напрямку інтеграційної стратегії України, але є ключовим практичним засобом формування ефективної відкритої ринкової економіки. Ці положення, які характеризують значущість теми дослідження, підтверджуються положеннями Спільної Стратегії ЄС щодо України, прийнятої на Гельсінській сесії Європейської Ради в грудні 1999 року. Зокрема, мова йде про заявлену готовність ЄС підтримувати Україну при здійсненні макроекономічної політики, яка спрямовується на цінову стабільність, оздоровлення суспільної фінансової системи.

Автор окреслює проблему даної статті, як розгляд та порівняльний аналіз правових засад організації нижнього рівня банківської системи Європейського Союзу, держав-членів ЄС та країн Східної Європи (України та Російської Федерації). Метою публікації є у розрізі зовнішньополітичного напрямку України – інтеграції в ЄС, вирішити наступні завдання: дослідити особливості суб'єктного складу нижнього рівня банківських систем в ЄС, державах-членах ЄС та країнах Східної Європи та сформулювати висновки і розробити de lege ferenda щодо удосконалення фінансово-правового статусу банків в Україні. Слід відмітити, що даною проблематикою займалися наступні юристи-науковці О.А. Костюченко [2], А.О. Селиванов [1], З.Ревенда [4] та інші науковці країн Європи, але ними були проаналізовані деякі аспекти правового статусу банків та кредитних установ, але не проведений порівняльний аналіз особливостей суб'єктного складу нижнього рівня банківських систем в ЄС, державах-членах ЄС. Україні та РФ.

Правовий статус кредитних інституцій в Європейському Союзі та державах-членах визначається нормами не тільки первинного та вторинного права ЄС [4, с. 75-117], але і національними законодавствами держав-членів. Правове регулювання фінансової сфери в Європейському Союзі належить до компетенції органів ЄС, що, на думку автора правильно, так як в умовах світової фінансової кризи слід на глобальному рівні вести пошук більш ефективного

правового регулювання діяльності суб'єктів банківської системи, аналізуючи досвід провідних розвинутих країн Європи (Німеччини, Франції тощо), що і наділі проводиться в Європейському Союзі.

Перейдемо до здійснення порівняльно-правового аналізу визначенням понять суб'єктів нижнього рівня банківської системи в ЄС та країнах Східної Європи. Керуючись ст. 4 Директиви № 2006/48/ЄС під поняттям «кредитних інститутів» розуміють компанії, діяльністю яких є прийняття депозитів або інших ресурсів від громадськості, на засадах поверненості, та надання кредитів за власний рахунок або установ-емітентів електронних грошей [3, с. 64-70]. Тобто, щоб набути правовий статус кредитної інституції, слід володіти правом приймати грошові кошти у вклади, надавати кредити і бути уповноваженим здійснювати операції з електронними коштами. Але відмітимо, що кредитний інститут має право здійснювати весь спектр операцій та послуг визначений Додатком №1 Директиви № 2006/48/ЄС. Правовий статус суб'єкта фінансового ринку в ЄС надається компетентними органами держави-члена походження¹.

Правовий статус кредитних організацій в РФ регулюється Конституцією РФ, законами про банки та банківську діяльність, про акціонерні товариства, про товариства з обмеженою відповідальністю, про валютне регулювання та валютний контроль тощо. В Російській Федерації під поняттям «кредитна організація» розуміють юридичну особу, яка для отримання прибутку, як основної цілі своєї діяльності, на основі спеціального дозволу (ліцензії) Банку Росії має право здійснювати банківську діяльність (банківські послуги – банківські операції та банківські угоди) [3, с. 64-73]. Згідно Федерального Закону «Про захист конкуренції на ринку фінансових послуг» № 117-ФЗ від 23.06.1999 р. під фінансовою організацією розуміють юридичну особу, яка здійснює на підставі відповідної ліцензії банківські операції та угоди чи надає послуги на ринку цінних паперів, надає страхові послуги чи інші послуги фінансового характеру, а також недержавний пенсійний фонд, його управляюча компанія, управляюча компанія пайового інвестиційного фонду, лізингова компанія, кредитний споживчий союз і інша організація, яка здійснює операції і угоди на ринку фінансових послуг.

Аналізуючи вищенаведене, зазначимо, що визначення понять «кредитна установа» та «фінансова установа» в Україні не є тотожними із визначеннями понять «кредитний інститут» та «фінансовий інститут», закріпленими законодавством ЄС, саме тому слід імплементувати норми, що закріплюють визначення понять, із законодавства ЄС до українського законодавства. Зауважимо на нетотожності наданих визначень українським законодавцем, що призводить до хибних тлумачень. Окрім цього, відзначимо, що законодавець ширше значення надав поняттю «фінансова установа» ніж «кредитна установа», на відміну від нормативно-правових актів ЄС, що так само призводить до неправильних тлумачення та кваліфікації (правозастосування).

Окрім цього відзначимо, що в українському законодавстві закріплені поняття «кредитна та фінансова установи», у законодавстві РФ «кредитні та фінансові організації», а в законодавстві ЄС «кредитна та фінансова інституція». Бачимо певні невідповідності, а звідси, аналізуючи цивільне та господарське законодавство, зазначаємо, що більш правильним було б використання термінів «кредитна організація» та «фінансова організація», які застосовують в Росії [3, с. 65-73].

Продовжуючи проведення аналізу правового регулювання банківських відносин перейдемо до розкриття поняття основного суб'єкта банківських відносин – банку. Слово «банк» походить від слова «*banka*» – стіл, на якому в середньовіччі генуезькі міняли розкладали свої монети у мішках та посудинах [6, с. 51-95].

Зазначимо, що законодавство ЄС не застосовує поняття «банк» взагалі.

Наведемо визначення поняття «банк», що ґрунтується на класичному праві континентальної Європи (у тому числі країн-членів ЄС): це організація, що здійснює свою діяльність у сфері прийняття внесків і торгівлі залученими коштами, тобто надання кредитів, у тому числі й за рахунок залучених фінансових ресурсів, засобів вкладників [7, с. 121-195].

Банки, відповідно до російського законодавства, – це кредитні організації, які мають виключне право на здійснення в сукупності наступних банківських операцій: залучення у вклади грошових коштів фізичних та юридичних осіб, розміщення цих коштів від свого імені на умовах поверненості, платності, строковості, відкривати та вести банківські рахунки фізичних та юридичних осіб [3, с. 64-73].

Банк, згідно із Законом України «Про банки та банківську діяльність» – це юридична особа,

¹ Держава – член походження – це держава – член Європейського Союзу, на території якої кредитному інституту було видано ліцензію.

яка має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати у сукупності такі операції: залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб [3, с. 17-55].

Отже, у всіх державах-членах ЄС та ЄС в цілому, організовані та функціонують національні банківські системи із характерними тільки їм структурними особливостями, правовими статусами кредитних інститутів (в тому числі банків) та фінансових інститутів. Кредитні інституції, є основним компонентом економічного ринкового ладу ЄС. У теорії фінансового права країн Європи, поняття «банк» має різне формулювання, але юридичні аспекти цього поняття відображають організаційно-правову структуру [2, с. 65] кредитних інститутів, згідно законодавства ЄС, яким притаманні внутрішня єдність, закріпленість мети, визначеність видів операцій та функцій, окресленість принципів діяльності тощо.

Країни ж Європи, держави-члени ЄС, гармонізуючи своє національне законодавство до норм права ЄС, максимально наблизились до визначення «кредитної інституції», яке надане в директивах ЄС. Визначимо її суттєві ознаки [1, с. 47]: 1) це суб'єкт комерційної діяльності, діяльність якого спрямована на отримання прибутку; 2) це юридична особа; 3) це кредитна установа, яка згідно із наданою ліцензією здійснює банківські операції; 4) основними операціями є залучення вкладів та надання кредитів; 5) зобов'язаний мати статутний капітал.

Таким чином, можна зазначити, що банк – це особливий вид фінансового посередника [4, с. 35], а більш точніше – це юридична особа, яка виступає суб'єктом грошово-фінансових та кредитних відносин та наділена нормативними актами, держави походження, функціями та повноваженнями здійснювати банківську діяльність, а саме: залучати вклади, надавати кредити та проводити розрахунки між суб'єктами господарювання [5, с. 79-85] із метою забезпечення функціонування ринкового механізму, економічних зв'язків світового виробництва, збуту і споживання.

Список використаних джерел:

1. Банківське право України: навч. посібник. авт.: Жуков А.М., Іоффе А.Ю., Кротюк В.Л., Пасічник В.В., Селіванов А.О. та ін. / За заг. ред. Селіванова А.О. – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2000. – 384 с.
2. Костюченко О.А. Банківське право. Підручник.- 3-тє вид. / О. А. Костюченко. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 928 с.
3. Сідак М.В. Правові засади діяльності суб'єктів нижнього рівня банківської системи в РФ та Україні / М. В. Сідак // Міжнародна науково-практична конференція: «Інституційні та нормотворчі аспекти адаптації національного законодавства до норм та стандартів ЄС». 9 травня 2009 р. м. Ужгород. – Ужгород: Ліра, 2009. – С. 64-74.
4. Revenda Z. Banky a mĕnovb politika / Z. Revenda. – Praha: Nad zlato. – 1991. – 200 s.
5. Revenda Z. Penĕmĕn ekonomie a bankovnictvĕn / Revenda Z. Mandel M., Kodera J., Musnĕk P., Dvořĕk P., Brado J. – Praha: Managment Press. 1999. – 620 s.
6. Svĕtek M. Karĕblovĕy vybavenĕ komerĕnĕch bĕnk / M. Svĕtek. – Bratislava: EuroUnion, 2006. –171 s.
7. Томбĕлек М. Bankovnictvĕn jednotnĕho vnĕtrnĕho trhu Evropskĕy unĕe / М. Томбĕлек. – Praha, Linde, 1997. – 540 s.

* *Сідак Микола Васильович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарського права юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», керівник Наукового центру європейських досліджень.*